

часом починають знаходити опору в ритмі, що проявляється у більш впорядкованій поведінці та здатності залишатися в групі. У такі моменти музика стає не просто методом, а мовою, через яку дитина входить у світ взаємодії.

Систематичне застосування музикотерапевтичних практик у груповій роботі дозволяє досягти таких результатів: покращення емоційної регуляції, зниження рівня тривожності та внутрішньої напруги, розвиток здатності до самовираження, формування базових навичок соціальної взаємодії, підвищення залученості у груповий процес. Діти демонструють більшу відкритість, зростання довіри до дорослого та інших учасників, а також поступове формування ініціативи у взаємодії.

Отже, музикотерапевтичні практики є ефективним інструментом розвитку емоційної регуляції та соціальної взаємодії у дітей з особливими освітніми потребами. Застосування їх у груповому форматі створює умови для формування безпечного середовища, у якому дитина може розвиватися як особистість. Авторська програма «Повір у себе» демонструє практичну ефективність у роботі з дітьми з інвалідністю та може бути рекомендована до ширшого впровадження у системи реабілітації та освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні методичної бази музикотерапії та її інтеграції у міждисциплінарні підходи підтримки дітей з ООП.

Дроздов О. Ю.

ПОПУЛІСТСЬКІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОЛОДІ: ПОЛІТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Не зважаючи на зовнішню простоту популізму (головна ідея якого полягає у протиставленні «звичайного народу» та «корумпованої/неефективної влади/еліти»), він, тим не менш, є складним багатобічним феноменом. Науковці та філософи вже багато десятиліть сперечаються й стосовно його визначення (він розглядається як ідейна течія, політичний рух, певний тип ідеології, різновид маніпулятивних політичних технологій,

спрямованих на виборців тощо), і щодо його оцінок (які коливаються від виражено негативних до заспокійливо нейтральних) (Популістські орієнтації..., 2024; Радь Т., 2009). Навряд чи популізм слід вважати якимось «новим» соціально-політичним явищем (варто згадати цілком демократичний прихід до влади 1933 р. А. Гітлера на хвилі популістських обіцянок «відродження Німеччини»). Але саме у XXI ст. у світі відбувся своєрідний «стрибок» популізму – громадяни багатьох країн почали активно голосувати за популістські партії, а політики-популісти почали очолювати різні країни світу – від Латинської Америки (У. Чавес у Венесуелі) та Азії (Р. Ердоган у Туреччині) до Європи (В. Орбан в Угорщині, Р. Фіцо у Словаччині) та США (де мало місце два «пришестя» Д. Трампа). Можна згадати й про те, що прихід до влади чинного Президента України теж був пов'язаний з активним використанням популістських прийомів.

Теоретичному аналізу популізму присвячена значна кількість праць із філософії, політології, соціології, історії тощо, де основний акцент ставиться на суспільно-політичне розуміння цього явища. Але, на наше переконання, популізм слід також розглядати як психологічний (політико-психологічний) феномен, адже він передбачає схильність індивідів і цілих соціальних груп до певного стилю сприйняття, осмислення, оцінки соціальної реальності та вже як наслідок – до певних видів політичної поведінки. Якщо спробувати виділити психологічну основу («ядро») цього явища, то, з нашого погляду, нею є схильність будь-якої масової свідомості до спрощення реальності. Психологія популізму ґрунтується на потребі багатьох людей у простих поясненнях складних проблем, на їхній любові до примітивних гасел (тобто популізм завжди пропонує прості відповіді та рішення на складні соціально-політичні питання та проблеми). Популізм багато в чому базується саме на психологічних потребах людей – потребі в безпеці, у визначеності та прогнозованості навколишнього світу, в розумінні того, хто в ньому є «свій» (друг), а хто – «чужий» (ворог), у колективній ідентифікації (почуття «Ми») зі «своїми». Відповідно, розуміння популізму як маніпулятивної політичної ідеології або технології завжди повинно передбачати

наявність достатньої кількості «звичайних» людей, які усі ці ідеї або маніпуляції (обіцянки, «гарантії» тощо) позитивно сприймають, схвалюють.

У західній політичній психології вже склалася певна традиція вивчення психологічних чинників популістських орієнтацій особистості (Abadi D. et al., 2020; Erizen C. et al., 2021; Golec de Zavala A., 2020; Fatke M., 2019; Forgas J., Crano W., Fiedler K., 2021). Зокрема, є дані про зв'язок популізму з окремими особистісними рисами Big Five (доброзичливість і нейротизм), схильністю до переживання негативних емоційних станів (гніву, презирства, тривоги), до колективного нарцисизму, конспіративного мислення (віри в різноманітні «теорії змов»), підтримкою неетичних та спрощених рішень соціальних проблем, низьким рівнем пізнавальних потреб і здібностей тощо.

Проблема популістських орієнтацій громадян України на емпіричному рівні вивчалася переважно соціологами. Тут доречно згадати дослідження 2023-2024 рр., проведені фахівцями Київського міжнародного інституту соціології, Інституту соціології НАН України, Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова (Популістські орієнтації..., 2024). Отримані результати дали змогу визначити низку демографічних чинників популізму, зокрема рівень освіти (популізм більш поширений серед менш освічених громадян), вік (зростає з віком), фінансове становище та тип населеного пункту (більш поширений у незаможних групах і серед мешканців села й невеликих населених пунктів), регіон проживання (більш поширений у Центральному та Західному регіонах України). Також було виявлено кілька популістських детермінант індивідуально-, соціально- та політико-психологічного змісту, зокрема схильність до цинізму, авторитаризму, підтримка патерналізму, низький рівень задоволеності життям (соціального самопочуття). Водночас не було виявлено значущого зв'язку популізму зі статтю та мовою спілкування. Загалом за даними соціопитування 2024 р. понад третина (37%) респондентів мала популістські орієнтації.

Не дивлячись на актуальність згаданої теми, вона, на жаль, поки є малодослідженою в межах вітчизняної психологічної

науки. Варто зазначити, що на думку ряду зарубіжних фахівців зв'язок популізму з конкретними особистісними детермінантами має крос-культурну зумовленість, тобто може змінюватися залежно від країни (Erizen C. et al., 2021; Fatke M., 2019). А тому, з нашого погляду, потребує емпіричного уточнення зв'язок популізму з низкою індивідуально- та соціально-психологічних чинників, а також його вираженість серед певних соціодемографічних груп українського суспільства, зокрема молоді (політична свідомість та культура якої багато в чому будуть визначати політичний ландшафт України майбутнього). Отже, **метою нашого дослідження** стало вивчення вираженості популізму серед сучасної студентської молоді, а також його зв'язку з соціодемографічними чинниками та рівнем патріотизму (риси, яка набула особливого значення у період російсько-української війни).

Емпіричне дослідження проводилося протягом жовтня 2025 р. в онлайн-форматі за допомогою Google-forms. Загальну вибірку (n=551) утворили студенти закладів вищої освіти, які тією чи іншою мірою представляли усі макрорегіони України: «Захід» (n=234), «Центр» (n=114), «Північ» (n=98), «Схід» (n=55) та «Південь» (n=28); незначна кількість опитаних (n=22) знаходилася за межами України. Переважну більшість вибірки склали жінки (84,7%), що є типовим для більшості сучасних вітчизняних онлайн-опитувань; вік респондентів – від 17 до 35 років (у середньому 19,5 років). Нами було використано анкету (для отримання соціодемографічних характеристик досліджуваних), шкалу «Патріотизму» з опитувальника «Громадянська ідентичність» (Петровська І., 2016), та шкалу популістських орієнтацій О. Резніка (Популістські орієнтації..., 2024).

Статистичний аналіз результатів показав, що середньостатистичний показник популізму в загальній вибірці становив $3,02 \pm 0,71$ за 5-бальною шкалою (крім того, значення 3,0 виявилось й модою у частотному розподілі). Саме це було взято за основу для поділу вибірки на 2 підгрупи – умовно з низьким і середнім (до 3 балів включно) та з підвищеним (понад 3 бали) рівнями популізму. Виявилось, що маємо приблизно симетричний розподіл – у першій групі опинилося 53,7%

респондентів, у другій – 46,3% (при цьому високі значення від 4,0 до 5,0 балів мали 10,9% опитаних, а низькі значення від 1,0 до 2,0 балів – 9,1%). Отже, маємо класичний нормальний розподіл, за якого більшість опитаних демонструють середні показники популізму.

Процедура U-критерію Манна-Уїтні не виявила статистично достовірних відмінностей між рівнями популістських орієнтацій у статевих групах ($p=0,353$), що підтверджує тенденцію, раніше виявлену вітчизняними соціологами. Натомість була виявлена статистично вірогідна кореляція (за Спірменом) між популізмом і віком респондентів ($r = -0,112$ при $p=0,009$), що суперечить раніше згаданим результатам соціопитувань (адже ми отримали не прямий, а зворотний зв'язок). Отже, більш виражені популістські орієнтації демонстрували саме молодші респонденти, що можна вважати закономірним – з віком теоретично повинен збільшуватися рівень соціального інтелекту, життєвої мудрості, здатність розуміти те, що «народ/більшість» (як і влада) теж може бути неправим. Молоді громадяни можуть не просто потрапляти «на гачок» різноманітних популістських обіцянок внаслідок нестачі життєвого досвіду, але й демонструвати популізм під впливом критичних установок до будь-якої влади як такої (що може своїм корінням сягати ще підліткової реакції емансипації).

Процедура факторного Varimax-аналізу результатів за усіма 7 твердженнями шкали дозволила отримати 2 фактори. Перший (внесок у сумарну дисперсію – 34,6%) – включав оцінки за твердженнями «*Народ набагато мудріший за політиків, тому політики повинні слідувати тільки волі народу*» (0,780), «*Нашою країною повинні керувати люди з народу, а не представники правлячої еліти*» (0,775), «*Часто думка простих людей важливіша, ніж думка професійних політиків та експертів*» (0,763) та «*Я хотів би, щоб мене у політиці представляв пересічний громадянин, а не досвідчений політик*» (0,746). Цей зміст фактора відображає поєднання двох складових популізму – «Народоцентризм» (віра у народний суверенітет, «владу народу»), та «Антиелітизм» (протиставлення себе існуючим політичним та іншим елітам).

Другий фактор (23,8%) включав оцінки за твердженнями «У політиці важливішим є результат, навіть якщо він отриманий з порушенням законодавства» (0,768), «Люди, які довгий час перебувають у політиці, не можуть бути чесними та принциповими» (0,711) та «Компроміс у політиці – це насправді торгівля власними принципами» (0,680). Ця структура в цілому відповідає такій складовій популізму, як «Маніхейський світогляд» (схильність мислити в категоріях протиставлення Добра та Зла без визнання проміжних напівтонів) з певним поєднанням ідей антиелітизму (у другому твердженні). У цілому ці дані збігаються з результатами досліджень вітчизняних соціологів 2024 р. (Популістські орієнтації..., 2024).

Кореляційний аналіз за Спірменом не виявив статистично вірогідного зв'язку між показниками популізму та патріотизму (при $p=0,404$), отже, ці дві психологічні характеристики можна вважати ортогональними (незалежними один від одної). Процедура Н-критерію Краскела-Уоліса також не виявила статистично вірогідних відмінностей між респондентами з різних регіонів (при $p=0,335$) та групами україномовних, російськомовних і білінгвів (при $p=0,278$). Все це дає підстави припустити, що популізм є не так соціально-психологічним чинником (який пов'язаний з особливістю регіональних культур), як індивідуально-психологічним (особистісним).

Також нашим досліджуваним пропонувалося дати оцінку (за критерієм «викликає повагу в мене») двом політичним лідерам (президентам Д. Трампу та В. Зеленському) та екс-головнокомандувачу ЗСУ В. Залужному (який за даними ряду соціопитувань користується широкою соціальною підтримкою та має значний виборчий потенціал). Виявилось, що існує статистично вірогідна позитивна кореляція між рівнями поваги до Д. Трампа та популістських орієнтацій опитаних ($r=0,092$ при $p=0,031$), що в цілому можна вважати закономірним (адже чинний президент США є яскравим прикладом політика-популіста). Натомість статистично достовірного зв'язку популізму з рівнем поваги до В. Зеленського та В. Залужного виявлено не було.

Значимо, що незначна кількість опитаних чоловіків і мешканців Сходу та Півдня України, обмеженість нашої вибірки

здобувачами закладів вищої освіти дозволяють нам вести мову швидше про певні політико-психологічні тенденції щодо популізму в масовій політичній свідомості вітчизняної молоді. Але загалом отримані результати підтверджують актуальність вивчення психологічних аспектів феномена популізму.

Дроздова М. А.

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗІВ МАЙБУТНЬОГО ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ВИМУШЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

У ситуації російсько-української війни, яка загрожує не лише психологічному благополуччю, але й життю наших громадян, дослідження образу майбутнього набуває особливої актуальності. Нині гостро постає питання про більш усвідомлене та менш абстрактне уявлення про власне майбутнє та майбутнє світу, вчасне вибудовування та реалізацію майбутніх перспектив, уникнення «життєвих пауз» українцями. Оскільки суттєвою проблемою є масова внутрішня та зовнішня вимушена міграція українських громадян, перспективним уявляється дослідження зумовленості образу майбутнього місцем проживання респондентів, зокрема порівняння уявлень про майбутнє серед внутрішніх і зовнішніх переселенців, які зазнають труднощів адаптації, ресоціалізації тощо.

Проведений теоретичний аналіз сучасних наукових досліджень загалом засвідчив відсутність систематичних розвідок щодо специфіки образу майбутнього у внутрішніх та зовнішніх мігрантів. Проте окремі науковці опосередковано зачіпають вивчення образу майбутнього залежно від місця проживання опитаних. Так, І. Остапенко виявила, що жінки, які залишилися в Україні, майбутнє країни більшою мірою пов'язували з розвитком української мови та культури, патріотизмом і почуттям гордості за країну, що прагне перемоги. Водночас у жінок, які перебували за кордоном, уявлення про майбутнє країни були ідеалістичними та містили